

K procesnímu postupu obecného soudu po zrušení jeho rozhodnutí v trestní věci nálezem Ústavního soudu České republiky

Vladimír Kratochvíl

Úvodem

Určité, byť zdánlivě nízké procento meritorních pravomocných rozhodnutí trestních soudů všech stupňů, jakožto soudů obecných, zrušených nálezem Ústavního soudu České republiky (dále: ÚS) z podnětu ústavní stížnosti podané fyzickou osobou, klade otázku, jak dále v dané trestní věci postupovat v řízení před tímto obecným soudem.

O tom, že se jedná o problém statisticky na první pohled okrajový, zároveň však s významnými dopady na praxi obecných soudů nyní i v budoucnu, svědčí údaje o počtech takto zrušených trestních rozhodnutí v letech 1993 až 1996 (podle stavu ke dni 30. 6. 1996).

Z celkového počtu věcí trestní povahy (468), které napadly k ÚS, bylo za sledované období věcně projednáno pouze 10. V polovině případů ÚS návrhům vyhověl. Z nich 2 byly nálezy plenární (o které nám v tomto článku nejde) zbylé 3 potom byly nálezy senátní, které tak představují zhruba 30% podíl věcně projednaných návrhů, což není procento zcela zanedbatelné.

Právní podstata problému spočívá v tom, že další procesní postup obecných soudů za dané situace neupravuje ani zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, v pozdějším znění, dostačujícím způsobem tak bohužel nečiní ani platný trestní řád (dále: tr. ř.).

I. Přehled platné právní úpravy a možností, které nabízí pro řešení možných procesních variant

Podle § 82 odst. 3 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb., o ÚS, bylo-li vyhověno ústavní stížnosti fyzické osoby podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, ÚS zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci. Tímto rozhodnutím je konkrétní věc z hlediska

ÚS skončena. Ovšem z pohledu obecného soudu, jehož trestní rozhodnutí ÚS takto zrušil, věc tím samým skončena není.

Obecný soud musí v každém případě předmětnou trestní věc, dotčenou nálezem ÚS, skončit na příslušném stupni, s přihlédnutím k povaze důvodů, o něž opřel ÚS svůj zrušovací nálezh. Jinak vyjádřeno, obecný soud je povinen vždy dále ve věci jednat a odpovídajícím způsobem rozhodnout. V tomto smyslu tu existuje vždy nutnost dalšího procesního postupu a rozhodnutí příslušným obecným soudem, který by se měl opírat o trestní řád.

V té souvislosti mohou nastat různé procesní situace:

1. Zrušení napadeného rozsudku nálezem ÚS nemusí vždy znamenat potřebu nového rozhodnutí ve věci, neboť podobně jako v řízení o stížnosti pro porušení zákona „Nové rozhodnutí nebude přicházet v úvahu zejména tehdy, když napadené rozhodnutí nebo některý výrok neměly být podle zákona vůbec učiněny...“¹ V každém případě i zde musí obecný soud rozhodnout o skončení trestního stíhání.
2. Jinak tomu bude za situace, jíž je nejpodobnější a kterou předpokládá rovněž řízení o stížnosti pro porušení zákona v ust. § 270 tr. ř. Podle odstavce 1 tohoto ustanovení, je-li po zrušení napadeného rozhodnutí nebo některého jeho výroku nutno učinit ve věci rozhodnutí nové, přikáže Nejvyšší soud zpravidla orgánu, o jehož rozhodnutí jde, aby věc v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl. Tím bude zároveň skončeno i vlastní trestní stíhání.
3. Situace obecných soudů, popsané v bodech 1. a 2., se mohou týkat jak soudů I., tak i II. stupně. Půjde-li však o soud III. stupně, tedy o případ, kdy ÚS zrušil svým nálezem rozsudek Nejvyššího soudu (dále: NS), jímž rozhodl o stížnosti pro porušení zákona, je tento obecný soud v situaci, kterou nelze de lege lata srovnávat s žádnou podobnou, která by mohla nastat podle trestního řádu, tj. jako v případech uvedených sub 1. a 2. ve vztahu k soudům I. a II. stupně.

Právě takovou povahu mají pravomocné odsuzující rozsudky obecných soudů napadané ústavní stížností podanou fyzickou osobou (odsouzeným). Jedná se totiž o to, že zmíněná rozhodnutí porušují konkrétní ustanovení zákona a tím i základní práva nebo svobody zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy, z kteréhožto důvodu „...neměla být podle zákona

¹ Šámal, P.—Král, V.—Baxa, J.—Púry, F.: Trestní řád. Komentář, Praha, C.H.Beck 1995, s. 1077.

vůbec učiněna..." Stalo-li se tak a byla napadena ústavní stížností, ÚS je zrušil, tj. vyhověl stěžovateli, přičemž podle charakteru jejich neústavnosti přicházejí následně v úvahu možnosti procesního postupu ve smyslu bodů 1., nebo 2.

Ve variantách procesních situací, uvedených v bodech 1. a 2., v nichž se ocitají obecné soudy I. nebo II. stupně poté, co jejich pravomocná rozhodnutí ve věci zrušil ÚS svým nálezem, je shledávána jejich podobnost se situacemi, které jinak předpokládá trestní řád v úpravě mimořádného opravného řízení, jmenovitě v hlavě (dále: Hl.) XVII., popř. v Hl. XVIII. Se situací, do které se dostává NS však platný trestní řád nepočítá, protože ani nemůže.

Zmíněná podobnost ve světle skutečnosti, že de lege lata trestní řád další postup obecných soudů po zrušení jejich konečných meritorních rozhodnutí nálezy ÚS přímo neupravuje, navozuje myšlenku *analogie legis* odpovídajících ustanovení tohoto právního předpisu. Tedy analogické aplikace těch ustanovení, která přímo dopadají na procesní situace podobné, resp. nejpodobnější těm, které mohou nastat v důsledku zrušovacího nálezu ÚS, na tyto naposledy uvedené případy.

O nutnosti zvažovat v těchto případech analogii legis svědčí konkrétně ten fakt, že např. ust. § 14 a 15 zák.č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění novel, výslovně (přímo) počítá s tím, že obecný soud po pravomocném zrušení pravomocného rozhodnutí v rehabilitačním řízení pokračuje v řízení na podkladě původní obžaloby. Jinými slovy, tato speciální norma přímo stanoví, podle jaké právní úpravy postupovat dále, takže tu nevzniká mezera v právní úpravě. Naproti tomu zák. č. 182/1993 Sb. o ničem takovém nehovoří, tím vytváří onu mezeru, kterou třeba vyplňovat analogií.

Podle teorie „V trestním právu procesním je na rozdíl od trestního práva hmotného použití analogie v podstatě obecně přípustné. Výjimka z této zásady však může vyplývat z povahy konkrétního ustanovení trestního řádu. Např. (užití) ustanovení, která připouštějí zásahy do občanských práv a svobod, nelze rozšiřovat cestou analogie. Tak např. § 68 tr. ř. připouští vzetí do vazby pouze u osoby, které bylo sděleno obvinění. Toto ustanovení nelze aplikovat per analogiam (legis) u jiných osob, např. svědka. Stejně tak, pokud jde o důvody vazby, podmínky do movní a osobní prohlídky... Stejně je vyloučeno použití analogie v těch případech, kdy zákonodárce samotnou právní úpravou neponechal v zákoně žádnou mezeru (kterou by bylo třeba vyplňovat právě analogií) a použití právní normy vymezil taxativním způsobem. Např. v řízení o opravných prostředcích jsou vyloučena jiná rozhodnutí než ta, která jsou uvedena v zákoně...“²

A) Pokud je zrušeno nálezem ÚS konečné meritorní rozhodnutí na úrovni soudu

² Nett, A. a kol.: Trestní právo procesní. Brno, MU 1996. s. 27–28. Stejně viz: Růžek, A. a kol.: Trestní právo procesní. Praha, UK 1966. s. 14.

I. stupně, tj. v případech, kdy nález ruší zároveň potvrzující usnesení soudu II. stupně, lze uvažovat o analogické aplikaci následujících ustanovení trestního řádu, podle toho, zda se jedná o případ sub 1., nebo 2.

ad 1.

Vzhledem k charakteru vad nálezem zrušeného rozhodnutí není třeba dále jednat a ve věci rozhodnout. Nicméně trestní řízení i zde nutno skončit. Za takovýchto situací, kdy jinak NS v řízení podle Hl. XVII. tr. ř. jen vysloví porušení zákona a ruší napadené rozhodnutí (§ 268 odst. 2, § 269 odst. 2) třeba trestní řízení rovněž skončit, neboť dosavadní jeho průběh a rozhodnutí v něm byly nepřipustné (§ 11 tr. ř.). Tu lze uvažovat o analogii naposledy uvedeného ustanovení, podle něhož by dotčený prvostupňový soud měl rozhodnout. Cesta analogie legis proto, že procesní situace, ve které se zmíněný obecný soud ocitá, trestním řádem přímo upravena není. Z hlediska přípustnosti této analogie bude podstatné, že daný způsob aplikace např. § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. nesměřuje proti smyslu tohoto ustanovení a jako takový nevyznívá v neprospěch obviněného, právě naopak. Půjde tedy o analogii dovolenou. Pro úplnost nutno zdůraznit, že výše citované ustanovení trestního řádu, pokud je aplikováno analogicky, tak jen v jeho „pozitivním“ významu, tzn. tak, jak je v zákoně formulováno (coby vlastní důvod zastavení trestního stíhání pro nepřipustnost). Avšak totéž ustanovení v jeho významu „negativním“ (tj. arg. a contrario) užívá příslušný soud přímo, protože tam uvedené „předepsané řízení“ naplňuje i řízení o ústavní stížnosti před ÚS. „Předepsaným řízením je zde míněno i řízení o ústavní stížnosti před Ústavním soudem (srov. § 72 a násl., zejm. § 82 odst. 1, 2, 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, v pozdějším znění...“³

Další trestní stíhání, v němž lze za těchto podmínek pokračovat, však postrádá přímou právní úpravu, to na rozdíl např. od pokračování v řízení poté, co bylo pravomocné rozhodnutí obecného soudu zrušeno v rámci řízení o stížnosti pro porušení zákona, což je další typ „předepsaného řízení“ ve smyslu § 11 odst. 1 tr. ř.

Z pohledu trestního řádu je nutno se opřít o ta jeho ustanovení, která obsahují důvody pro zastavení trestního stíhání shodné povahy s důvody, pro které ÚS předmětný rozsudek v trestní věci zrušil. Názorně si to lze ilustrovat na případu vedeném pod sp. zn. IV: ÚS 81/95 (Sbírka nálezů a usnesení ÚS, roč. 1995, II. díl).

V dané věci zrušil ÚS svým nálezem jak rozhodnutí soudu I. stupně, tak i II.

³ Op. cit. sub I), s. 75.

stupně, neboť je shledal v rozporu se zásadou „ne bis in idem“. Dotčený obecný soud I. stupně, na němž za této situace spočívá povinnost dalšího rozhodování ve věci, nemůže než zastavit trestní stíhání. Svě rozhodnutí opře o důvod uvedený v § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř., s poukazem na věcné důvody, o něž se opíral i zrušovací náleze ÚS. Obecný soud tu neučiní vlastně nic jiného, než co měl provést dříve než do věci vstoupil ÚS. Zmíněný soud aplikuje citované ustanovení přímo za situace, kdy jeho rozhodnutí bylo zrušeno v předepsaném řízení (tj. podle zák. č. 182/1995 Sb.), z čehož logicky (arg. a contrario) plyne, že v trestním stíhání lze pokračovat a může či nemusí být zastaveno. Přesnější pohled pak odhalí, že konkrétní důvody zrušovacího nálezu vylučují z povahy věci další řízení v trestní věci a rozhodnutí o vině a trestu. I kdyby tu „procesní prostor“ pro pokračování v řízení byl (v důsledku zrušení pravomocného rozsudku nálezem ÚS) nezbyvá než předmětné řízení zastavit a tak napravit pochybení, jehož se obecný soud původně dopustil svým rozsudkem, který právě z toho důvodu musel být zrušen nálezem ÚS. Pro úplnost třeba ještě zdůraznit, že ÚS tu nepůsobí jako nějaká „čtvrtá“ instance (lépe řečeno v trestních věcech jako paralelní „třetí“ instance, to vedle např. stížnosti pro porušení zákona). Zmíněný soud zde pouze napravuje to, co má v „popisu práce“, tedy porušení ústavně zaručených práv nebo svobod pravomocným rozhodnutím obecného soudu, který se této neústavnosti „dopustil“ právě tím, že porušil ustanovení zákona: nerespektování ust. § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. znamená porušení čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod, popř. dalších ustanovení mezinárodních smluv ve smyslu čl. 10 Ústavy. I tato poznámka blíže vysvětluje, proč je třeba rozhodnout o zastavení trestního stíhání s odkazem na citované ustanovení tr. ř. per analogiam ve výše uvedeném rozsahu (smyslu).

To, co bylo doposud řečeno ve spojitosti s § 11 odst. 1 písm. f), platí i pro případy, které by v budoucnu mohly nastat, a které by představovaly ze strany obecného soudu porušení § 11 odst. 1 písm. g), pokud by i zde ÚS taková rozhodnutí zrušil s ohledem na zásadu „ne bis in idem“.

Vzhledem k tomu, že obecný soud se doví o tomto nálezem mimo hlavní líčení, bude namísto procesní postup podle § 231 odst. 1 a § 223 odst. 1, s odkazem na citované ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) tr. ř., vše aplikováno cestou přípustné analogie (s výjimkou § 11 odst. 1 písm. f) arg. a contrario) neboť zmíněný soud tu není v procesní situaci, na kterou jinak citovaná ustanovení dopadají přímo.

ad 2.

Neústavnost nálezem zrušeného rozhodnutí obecného soudu vyžaduje, aby se v řízení pokračovalo a věcně rozhodlo.

Z hlediska procesních podmínek přípustného trestního stíhání třeba vyjít z ust.

§ 11 odst. 1 písm. f) tr. ř. To, vyloženo důkazem z opaku, umožňuje pokračovat v trestním stíhání již zahájeném, proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem soudu..., jestliže (toto) rozhodnutí bylo v předepsaném řízení zrušeno.

Po překonání překážky v podobě procesních podmínek trestního stíhání se objevuje překážka další, již zmiňovaná, absence přímé právní úpravy postupu obecného soudu I. stupně za uvedené procesní situace.

Nabízí se tu tedy možnost analogického užití ust. § 270 odst. 1 tr. ř., popř. ustanovení dalších. Třeba též vzít v potaz ze stejného hlediska i případná ustanovení o obnově. Podobně jako v předchozím případě, i zde nutno na prvním místě posuzovat otázku přípustnosti zamýšlené analogie legis.

Vzhledem k tomu, že trestní řád procesní postup obecných soudů po zrušení jejich rozhodnutí nálezem ÚS přímo neupravuje, vytváří tím samým mezeru v zákonné úpravě. Z tohoto pohledu by byla analogie legis přípustná. Třeba ovšem dále zkoumat, zda by tato analogie svou podstatou (povahou) nebyla takřikajíc k tíži odsouzeného (viz první případ výjimky z přípustné analogie legis).

S přihlédnutím k faktu, že analogie ust. § 270 odst. 1 umožňuje další trestní stíhání odsouzeného, jeví se daný postup vzhledem jen k tomuto faktu nepříznivý vůči němu, tudíž nepřipustný. Případná námitka, že nové řízení nemusí nutně vést ke zhoršení postavení odsouzeného (může naopak následovat zproštění podle § 226 písm. a) nebo c) tr. ř., což je příznivější než např. pouhý zrušovací náleze ÚS) a že tedy analogie přípustná bude i z tohoto důvodu, je na první pohled logická a zcela namístě. Při bližším pohledu však věc vypadá poněkud jinak.

Z ustanovení upravujících řízení o stížnosti pro porušení zákona z pohledu, který je významný pro námi řešenou otázku, lze v této souvislosti poukázat na § 273 tr. ř. zakazující změnu k horšímu. Analogická aplikace tohoto ustanovení by byla nepochybně ve prospěch odsouzeného, pokud by bylo vůbec z hlediska analogie přípustné další (pokračující) řízení. Jako taková by byla dovolená. V této souvislosti se však nabízí otázka, naznačená v předchozím odstavci, zda zákaz reformationis in peius, obsažený v cit. ustanovení tr. ř., nelze (není třeba) vykládat též tak, že změnou k horšímu nutno rozumět i jen samotný fakt dalšího řízení ve věci po zrušovací nález ÚS, bez ohledu na možný výsledek tohoto řízení, což v kontextu s dále rozebranými bezvýhradnými účinky tohoto zrušení je vždy změnou rozhodnutí v neprospěch obviněného. Tedy jistý extenzivní výklad principu obsaženého v § 273 tr. ř., spočívající v tom, že za změnu k horšímu bude vždy považováno další trestní řízení před obecným soudem poté, co ÚS zrušil svým nálezem pravomocný rozsudek, nejen tedy změna k horšímu jako pouhá změna v rámci přípustného nového řízení před obecným soudem. Tato extenzivní

interpretace zákazu změny k horšímu by mohla mít oporu snad jen v té skutečnosti, že pravomocné rozhodnutí obecného soudu zrušil nikoliv NS, jakožto soud obecný, ale ÚS, stojící mimo soustavu soudů obecných. Zmíněný výklad nelze totiž uplatnit v normálním řízení o stížnosti pro porušení zákona, neboť by rovnou vedl ke „škrtnutí“ § 270 tr. ř. a tím k nemožnosti napravovat nesprávná rozhodnutí jinak než pouhým jejich zrušením (kasace) či změnou k lepšímu v rámci apelace. Vzhledem k tomu, že ÚS má napravovat nesprávnosti vyššího řádu (porušení ústavněprávních předpisů) mohl by naopak zmíněný extenzivní výklad zákazu změny k horšímu znamenat velmi závažnou sankci zákonitosti rozhodnutí obecných soudů, když by tyto rozhodovaly své věci pod tlakem možnosti úplného a definitivního zrušení jejich rozhodnutí pro vady ústavněprávní, které jinak nemusejí ovlivňovat samu otázku viny a trestu.

V souladu s tímto závěrem o nepřipustnosti analogie by mohla být např. i námitka obhajoby, že zrušovací nález ÚS nutno respektovat bezvýhradně a beze zbytku, tj. s důsledky faktického zproštění obžaloby, resp. zastavení trestního stíhání z věcných důvodů a že tedy další pokračování v trestním stíhání nepřichází v úvahu, a to ani za využití analogie ustanovení Hl. XVII. tr. ř. Bezvýhradně a úplně respektování zrušovacího nálezu ÚS (např. za situace, kdy zrušený trestní rozsudek porušil jen ústavně zaručené procesní právo, bez toho, že by byla zpochybněna otázka viny, o níž by bylo třeba dále jednat) neznamena nic jiného než de iure zánik ústavní stížnosti napadeného trestního rozsudku. To de facto zakládá stejné postavení stěžovatele, jako kdyby byl obžaloby buď zproštěn, anebo trestní stíhání proti němu zastaveno z věcných důvodů (tj. jiných než jen podle § 11 tr. ř.). Dokonce lze tvrdit, že odsuzující rozsudek, zrušený nálezem ÚS pro jeho neústavnost, působí ještě přesvědčivěji než pouhé zproštění obžaloby obecným soudem či zastavení trestního stíhání z věcných důvodů. Pro otázku přípustnosti analogické aplikace ustanovení Hl. XVII. tr. ř. je potom důležité, že naposledy zmíněná rozhodnutí obecného soudu jsou záležitostí nejistou, kdežto trestní rozsudek zrušený de iure nálezem ÚS je nepochybně pro odsouzeného věcí jistou a jako takovou příznivější než nové trestní řízení s výsledkem nejistým, tzn. v tom smyslu nepřiznivým.

I toto zjištění podporuje závěr o nepřipustnosti výše zmíněné analogie legis a tudíž nemožnosti ve věci dále jednat. Nemožnost dostat principu zákazu reformationis in peius v důsledku zmíněného jeho extenzivního chápání by totiž vyloučila další řízení ve věci po zrušení dotčeného původního rozhodnutí nálezem ÚS, i kdyžby tu existovala potřeba takového dalšího řízení.

Přikloníme-li se tedy k tomuto širšímu výkladu uvedeného principu, a určité důvody pro to jsou, potom zabrání dalšímu řízení nedovolená analogie § 270 odst. 1

tr. ř. ve spojení s nemožností prosadit zákaz změny k horšímu, jak požaduje § 273 tr. ř. při jeho extenzivním výkladu, což vyznívá nepříznivě pro odsouzeného a tím rovněž podporuje závěr o nepřipustnosti zmíněné analogie legis.

Nadále však zůstává otevřena otázka, zda právě tento právní stav, vylučující možnost dodatečné nápravy vadných rozhodnutí obecných soudů, zrušených nálezy ÚS, je tím nejideálnějším. Z trestněpolitického hlediska nepochybně nikoliv. Proto překážka dalšího řízení ve věci před obecným soudem v podobě nepřipustné analogie legis citovaných ustanovení by měla být co nejdříve odstraněna vhodnou pozitivní právní úpravou.

Kromě příslušných ustanovení pojednávajících o řízení na základě stížnosti pro porušení zákona třeba vzít v úvahu i možnosti, jež nabízí trestní řád v ustanoveních o obnově. Je ovšem otázkou, zda samotné podmínky obnovy ve smyslu § 278 odst. 1 tr. ř. umožňují vůbec uvažovat o analogii tohoto procesního postupu za situace, kterou zde předpokládáme, tj. po zrušení pravomocného rozsudku obecného soudu nálezem ÚS ?

V tomto směru je totiž situace podstatně odlišná od podmínek stížnosti pro porušení zákona. I kdyby bylo možné jít cestou analogie obnovy, lze z ustanovení o ní použít jen § 288 odst. 2 tr. ř., kde však platí obdobně to, co bylo výše řečeno stran analogického užití § 270 odst. 1 tr. ř.

Ukazuje se, že úvahy o analogickém postupu ve smyslu příslušných ustanovení Hl. XVII. či XVIII. tr. ř. nabízejí více než skromná vodítka pro obecný prvostupňový soud v případě dalšího řízení před ním, po zrušení jeho pravomocného rozhodnutí nálezem ÚS. Lépe řečeno nenabízejí téměř nic, neboť jejich analogická aplikace se ukazuje v podstatě jako nepřipustná.

Nelze-li jít cestou analogie ustanovení podle Hl. XVII., XVIII. tr. ř., bylo by možné ještě zkoumat analogickou aplikaci ustanovení Hl. XI. – Hl. XV. tr. ř. Jde totiž o to, že zmíněná ustanovení dopadají přímo na situace, kdy soudu I. stupně napadne obžaloba, o které třeba jednat, což je situace podobná té, ve které se ocitá tentýž soud, zrušil-li mu ÚS nálezem jeho rozsudek, takže má „na stole“ opět obžalobu, o níž nutno jednat a rozhodnout. Také v tomto případě by bylo nezbytné posoudit, zda zamýšlená analogie legis naposledy citovaných ustanovení trestního řádu je, či není přípustná. Obávám se však, že podrobná analýza zejm. ustanovení Hl. XII. a XIII. tr. ř. z uvedeného aspektu by neúnosně přesáhla přiměřený rozsah tohoto sdělení. Nicméně alespoň ve stručnosti lze poznamenat, že pro rozhodnutí otázky přípustnosti – nepřipustnosti nového projednání a rozhodnutí ve věci za využití analogie ustanovení o řízení před soudem na prvním stupni budou směrodatné stejné úvahy, jako zazněly v souvislosti s řešením stejného problému ve vztahu k Hl. XVII. a Hl. XVIII. tr. ř. Zdá se ovšem, že tato otázka by vyžadovala

samostatného zpracování.

B) Skončí-li trestní řízení rozsudkem soudu I. stupně, vydaným podle § 259 odst. 3, 4 tr. ř., který byl posléze zrušen nálezem ÚS, lze zkoumat následující možnosti analogické aplikace příslušných ustanovení trestního řádu podle toho, zda půjde o procesní situaci naznačenou výše pod bodem 1., nebo 2.

ad 1.

Druhohstupňový soud, jemuž ÚS svým nálezem zrušil jeho konečný rozsudek, je v podobné situaci, jako kdyby tak učinil NS v rámci řízení o stížnosti pro porušení zákona podle Hl. XVII. tr. ř. Není-li z povahy věci třeba nového meritorního rozhodnutí, nezbyvá než trestní stíhání zastavit pro jeho další nepřipustnost. Vzhledem k tomu, že tento soud II. stupně se nachází ve srovnatelné situaci jako soud I. stupně (viz výše) lze odkázat stran procesního postupu na tam uvedené výklady, samozřejmě včetně jejich závěrů. Vedle přípustné analogie ustanovení § 11 odst. 1 tr. ř. by se tu zřejmě stejným způsobem uplatnil postup podle § 257 písm. b) tr. ř., podobně, jako v případě soudu I. stupně § 231 odst. 1 tr. ř.

ad 2.

Pokud se za shora uvedené procesní situace objeví potřeba nového projednání a rozhodnutí ve věci, nutno zvažovat pro řízení před soudem II. stupně analogickou aplikaci ustanovení opět Hl. XVII. tr. ř., a to se stejnými závěry, jako v případě soudu I. stupně. Výše dovozená nepřipustnost analogie podle Hl. XVII., XVIII. tr. ř. by mohla být subsidiárně doplněna úvahami o možné aplikaci ustanovení Hl. XVI. tr. ř., podobně, jako v případě soudu I. stupně úvahami o analogickém užití ustanovení zejm. Hl. XI. až XIII. tr. ř. I zde, na tomto místě můžeme zopakovat, že podrobnější rozbor ustanovení Hl. XVI. tr. ř. z hlediska přípustné jejich analogie by výrazně přesahoval rozumný rozsah tohoto článku. Proto zůstáváme jen u konstatování tohoto problému, jenž vyžaduje případně samostatné řešení, resp. může být podnětem k další diskusi na dané téma.

C) Nejzajímavější a svým způsobem nejsložitější situace nastává, je-li nálezem ÚS zrušeno meritorní rozhodnutí soudu III. stupně. Ten se totiž nemůže reálně dostat do žádné ustanovení trestního řádu přímo upravené srovnatelné procesní situace, ze které by bylo možné vycházet při úvahách o analogické aplikaci ustanovení, která ji přímo v trestním řádu upravují. Pro názornost může posloužit další věc z nápadu ÚS vedená pod sp. zn. IV. ÚS 57/94 (Sbírka nálezů a usnesení, roč. 1994, II. díl).

V dané kauze totiž NS ČR, poté co ÚS zrušil svým nálezem jeho rozsudek Tzn 27/93 (IV. ÚS 57/94), opět jednal o původní stížnosti pro porušení zákona ve věci a znovu rozhodl rozsudkem. Zmíněný nový rozsudek, téže sp. zn., byl napaden další ústavní stížností, kdy řízení o ní (III. ÚS 51/96) je momentálně v běhu. Z této stížnosti, z odůvodnění napadeného rozsudku, jakož i z vyjádření účastníka k ní se podává, že NS tak postupoval, *aniž měl pro tento procesní postup oporu v trestním řádu či v zákoně o ÚS*. Je příznačné, že v této souvislosti nepadla, resp. nikoho nenapadla cesta hledající východisko v analogické aplikaci příslušných ustanovení trestního řádu. Přirozeně, ani se tak stát nemohlo, neboť takových ustanovení v trestním řádu, která by předpokládala zrušení rozsudku NS jiným soudem obecným, není a ani za stávající koncepce opravného řízení být nemůže. Rovněž je pozoruhodný fakt, že názory soudců NS na další postup v předmětné věci, po zrušení rozsudku tohoto soudu nálezem ÚS, se rozcházejí.

Chybí-li ovšem pozitivní právní úprava v trestním řádu za současné absence per analogiam použitelných příslušných ustanovení jiných, měla by nahradit nepoužitelnou analogii legis *analogia iuris*, tj. postup podle základních zásad trestního práva procesního, resp. podle obecných zásad právních. Led, na který se tu použít je nesmírně tenký, neboť „...analogia iuris ve skutečnosti není analogií, nýbrž použitím velmi mlhavých obecných zásad právních, tj. tožhodnutím podle rozumného právního uvážení.“⁴ Daný fakt lze zhodnotit jako velmi silný argument pro přijetí pozitivní právní úpravy, pokud možno v dohledné době.

Uvedené závěry platí pro obě varianty procesních situací, zmíněných pod body 1. a 2., do nichž se NS může dostat.

Závěrem ke všem třem výše uvedeným procesním variantám ještě jedna poznámka:

Některé signály z praxe jak soudů obecných, tak i ÚS upozorňují v této souvislosti na problém zdánlivě pouze technický, nicméně z pohledu stěžovatele dosti významný: dochází k tomu, že obecný soud se „nedoví“ o tom, že ÚS svým nálezem zrušil jeho rozhodnutí, protože příslušný nález se údajně neobjeví v trestním spise (zůstal u příslušného předsedy senátu...?). Jelikož však druhý častník stížnostního řízení před ÚS, tj. stěžovatel a jeho advokát uvědomění o výsledku jsou, dopadá to někdy nakonec tak, že až díky stížnosti advokáta u předsedy příslušného obecného soudu se tento soud dovídá, že mu bylo zrušeno jeho rozhodnutí nálezem ÚS.

Připomeňme si proto některé základní údaje v tomto směru. Podle § 76 odst. 1 z. č. 182/1993 Sb., o ÚS, jsou účastníky řízení o ústavní stížnosti stěžovatel

⁴ Knapp, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck 1995. s. 172.

a státní orgán nebo jiný orgán veřejné moci, proti jehož zásahu ústavní stížnost směřuje. V našem případě tedy obecný soud. Ust. § 30 odst. 3 cit. zákona konstatuje, že za soud jedná předseda senátu. Konečně ve smyslu § 60 odst. 1 téhož zákona se nálezy doručují účastníkům a jejich zástupcům do vlastních rukou. Podle praxe ÚS, zejm. z poslední doby, se zrušovací nález doručuje ve smyslu § 60 odst. 1 z. č. 182/1993 Sb. jak účastníku, tj. příslušnému soudu (§ 76 odst. 1 cit. zákona), tak jeho zástupci, tj. předsedovi senátu (§ 30 odst. 3 cit. zákona). Ovšem z ust. § 60 odst. 2 cit. zákona důkazem z opaku plyne též povinnost doručovat tyto nálezy i vedlejším účastníkům, kterými jsou v řízení o ústavních stížnostech, šlo-li o trestní řízení, strany tohoto řízení (§ 12 odst. 6 tr. ř.). Bude-li respektován takovýto právní režim doručování předmětných nálezů ÚS, nemělo by k problémům naznačeným shora již docházet.

Shora naznačené procesní postupy obecného soudu jsou postupem *de lege lata*. Je otázkou, zda v zájmu větší průhlednosti právní úpravy, jakož i rychlého a bezchybného rozhodování obecných soudů neuvažovat – *de lege ferenda* – o výslovné úpravě dané problematiky (k tomu srov. část IV. tohoto pojednání). V případech typu I./1. by bylo dobré přípustnou analogií nahradit pozitivní úpravou, pro případy typu I./2. se to jeví dokonce nezbytné.

II. Kasuistika

A) Ústavními stížnostmi napadané odsuzující rozsudky trestních soudů, popř. jejich usnesení, mohou zasahovat ústavně zaručená základní práva nebo svobody jak v důsledku porušení norem trestního práva hmotného, tak i procesního. Podle povahy konkrétní věci potom vzniká potřeba dalšího řízení a rozhodnutí obecným soudem, přinejmenším v jedné z výše uvedených variant (I. /1., 2.).

Podíváme-li se z těchto aspektů na již skončené tři senátní věci, ve kterých bylo návrhům stěžovatelů vyhověno, tzn. napadená rozhodnutí obecných soudů ÚS zrušena, vypadá situace následovně:

IV. ÚS 57/94

(Sbírka nálezů a usnesení ÚS, roč. 1994, II. díl)

V dané věci ÚS svým nálezem zrušil rozsudek Nejvyššího soudu ČR (dále: NS) (Tzn. 27/93) ve výroku, jímž ponechal NS nedotčený výrok rozsudku Krajského soudu v P. (dále: KS) (1 T 8/59) o vině prof. MUDr. M. K., DrSc., pomoci k trestnému činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 7 odst. 2 k § 245 odst. 1 písm. c), odst. 2 písm. a), odst. 3 tr. zák. z r. 1956, o vině trestným činem porušení povinnosti veřejného činitele podle § 175 odst. 1 písm. a), odst. 2

písm. c) tr. zák. z r. 1956 a o vině trestným činem obcházení branné povinnosti podle § 264 odst. 2 písm. b) tr. zák. z r. 1956 a ve výroku, jímž jmenovaného odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání 2 let nepodmíněně.

Za dané procesní situace tu vzniká potřeba dalšího řízení ve věci před příslušným obecným soudem, přestože v rozsudku KS uvedené a rozsudkem NS nedotčené výroky o vině a trestu, dotýkající se stěžovatele, neměly být vůbec vysloveny. Jednalo se o to, že v původních řízeních byla porušena, resp. nebyla dodržena zásada „in dubio pro reo“, která měla vést k jinému výroku o vině. V podstatě ze stejného důvodu napadal rozsudek NS sám stěžovatel, jak vyplývá z odůvodnění probíraného nálezu: „Přes uvedené skutečnosti plynoucí z obsahu původního spisu, tj. že obhajobou stěžovatele se žádný soud nezabýval, NS bez dalšího sám ve věci rozhodl na podkladě skutkového stavu, zjištěného soudy v dřívějším období. Tím, podle názoru stěžovatele, porušil jeho ústavně zaručené právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále: Listina) a dále právo podle čl. 38 odst. 2 Listiny, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům“

Popsaný případ tedy spadá do kategorie těch, které na úrovni obecného soudu vyžadují další řízení a rozhodování o věci, přestože rozsudek v uvedené věci byl zrušen nálezem ÚS, neboť jeho určitý výrok neměl být vysloven. Učiněn měl být ovšem výrok jiný, což vyvolává potřebu zmíněného dalšího řízení, rozhodnutí a tím skocení věci (I./2.). Jak takové rozhodnutí ve skutečnosti dopadlo, k tomu srov. výklady v části I./C) tohoto pojednání.

IV. ÚS 81/95

(Sbírka nálezů a usnesení ÚS, roč. 1995, II. díl)

V předmětné věci ÚS svým nálezem zrušil rozsudek Okresního soudu v O. (dále: OS) (7 T 14/95) a usnesení KS v O., pobočka O. (2 To 130/95), kdy prvním rozhodnutím byl stěžovatel uznán vinným a odsouzen za trestný čin nenastoupení služby v ozbrojených silách podle § 269 odst. 1 tr. zák., což potvrdil svým usnesením i KS, resp. podané odvolání zamítl.

Podle názoru ÚS k tomuto odsouzení dojít nemělo, a pokud se tak stalo, potom jen za cenu porušení zásady „ne bis in idem“ (čl. 40 odst. 5 Listiny) Proto ÚS předmětná rozhodnutí zrušil.

Ponecháme-li stranou věcný aspekt tohoto nálezu,⁵ o který tu nejde, nevzniká za této procesní situace potřeba dalšího řízení a rozhodnutí o vině a trestu před příslušným obecným soudem poté, co jeho rozhodnutí zrušil svým nálezem ÚS,

⁵ K tomu srov. např. Kratochvíl, V.: Ústavní soud ČR k otázce nenastoupení služby v ozbrojených silách podle § 269 odst. 1 tr. zák. Kriminalistika, 1996, 3, 38–43.

protože toto rozhodnutí nemělo být vůbec učiněno, jakož ani jiné věcné. Dana trestní věc musí být pouze určitým způsobem před příslušným obecným soudem skončena (podrobněji viz výklady shora I./1.).

III. ÚS 232/95

(ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS dosud nepublikováno)

V této věci ÚS nálezem zrušil usnesení OS v P. (Nt 159/95) a usnesení KS v P. (10 To 464/95), jimiž byla stěžovateli prodloužena vazba v přípravném řízení. Důvodem rozhodnutí ÚS bylo podle jeho názoru porušení čl. 38 odst. 1 Listiny (nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci), jakož i čl. 95 odst. 1 Ústavy (vázanost soudce při rozhodování zákonem), neboť o prodloužení trvání vazby rozhodoval soud (soudce) místně nepříslušný.

V době rozhodování ÚS bylo vyšetřování stěžovatele skončeno a spis s obžalobou byl předložen k rozhodnutí příslušnému krajskému soudu.

Otázka ev. potřeby dalšího řízení v této věci dosud pravomocně meritorně neskončené se tu vymyká dosavadnímu „schematu“ (doposud šlo o další řízení ve věcech meritorně pravomocně skončených). Zároveň však, nahlíženo jen prismatem rozhodování o vazbě v této trestní věci, byla i zde věc, tj. otázka vazby pravomocně a v merit, tj. stran prodloužení vazby, skončena. Potřeba dalšího řízení a rozhodování ohledně vazby stěžovatele, v rámci vlastního řízení o meritorní otázce (§ 250 odst. 1, 4 tr. zák.), je tu odvislá od skutečnosti, zda i po zrušení předmětných usnesení obecných soudů trvaly vazební důvody ve smyslu § 67 tr. ř.

Právě z tohoto hlediska je podstatné konstatování KS v P., který dospěl k závěru, že u stěžovatele byly shledány vazební důvody podle § 67 písm. a), b) tr. ř. I kdyby tyto důvody trvaly po zrušení usnesení o prodloužení vazby nálezem ÚS, jmenovitě pro absenci zrušených usnesení by odpadl právní titul prodlouženého vazebního zajištění stěžovatele a ten by musel být propuštěn na svobodu (analogia legis § 71 odst. 6 tr. ř.). Potřeba dalšího řízení stran vazby tu potom plyne z faktu, že na svobodě se pohybuje obviněný, ačkoliv důvod pro jeho vazbu tu je. Vzniká otázka, podle jakých ustanovení trestního řádu v takovéto situaci postupovat?

B) Pro názornost je možné alespoň hypoteticky konstruovat i další případy, resp. poukázat na ty, které jsou u ÚS doposud v běhu, v nichž po zrušení např. pravomocného rozsudku obecného soudu existuje nadále potřeba konat ve věci další řízení a rozhodnout o vině, případně i trestu. Pochybení, která zatěžují takováto rozhodnutí mohou mít povahu hmotněprávní nebo procesněprávní.

Případem porušení základního ústavně zaručeného práva v důsledku pochybení

obecného soudu v otázkách trestního práva **hmotného**, může být např. situace, kdy procesně bezvadné trestní řízení vyústí v rozsudek obsahující výrok o vině spojený s chybnou právní kvalifikací skutku. V důsledku toho došlo i k pochybení ve výroku o trestu, takže obžalovaný posléze vykonal trest odnětí svobody, jenž byl v rozporu se zákonem neboli tím samým „...byl zbaven svobody jinak než z důvodů, ... které stanoví zákon.“ (čl. 8 odst. 2 Listiny). Je nesporné, že takovéto rozhodnutí učiněno být nemělo. Jestliže se tak ve skutečnosti stalo a bylo zrušeno nálezem ÚS, třeba rozhodnutí nového, v souladu se zákonem, neboť sama vina obžalovaného prokázaným skutkem zpochybněna nebyla, pouze skutková věta ve zrušeném rozsudku byla opatřena chybnou právní větou a na ni navazující chybnou právní kvalifikací. Obecný soud, jehož rozsudek byl nálezem ÚS zrušen, má ve věci dále konat řízení a je nyní otázkou, na základě jakých ustanovení trestního řádu.

Častější budou pochybení v otázkách trestního práva **procesního**, která vyústí v porušení některého ústavně zaručeného základního práva nebo svobody.⁶

Např. v jedné trestní věci, která je dosud v běhu, jak soud I. stupně, tak i soud II. stupně nereagoval na důkazní návrhy obžalovaného a jeho obhájce. Z jiných důkazů v téže věci zároveň vyplynul závěr o vině obžalovaného (zatím bez důvodných pochybností, správná byla i trestněprávní kvalifikace.

Naznačeným postupem soudů obou instancí bylo porušeno ustanovení § 125, § 256 a § 258 odst. 1 příslušné písm. tr. ř. V důsledku toho bylo dotčeno ust. čl. 38 odst. 2 Listiny, neboť pasivita soudů znemožnila obžalovanému „...vyjádřit se ke všem prováděným důkazům...“, tedy i k otázce, proč soud odmítá určité stěžovatelem navrhované důkazy provést. Pokud by takovýto trestní rozsudek, zatížený uvedenými vadami ÚS svým nálezem zrušil, vznikla by tu nepochybně potřeba dalšího řízení a rozhodnutí ve věci, neboť jen z důvodů procesních vad zrušený rozsudek, a tím pádem i neústavní, nemůže znamenat absolutní zproštění viny obžalovaného, když pro to jinak důvody nebyly. I zde se tedy klade otázka, podle jakých ustanovení má obecný soud dále jednat.

Do budoucna nelze vyloučit ani rozsudky, či jiná rozhodnutí, vyznačující se „kombinovanými vadami“, tj. jak hmotněprávní, tak procesněprávní povahy. Podle charakteru těchto vad bude opět, případ od případu, nutno řešit problém dalšího procesního postupu obecného soudu, jehož trestní rozhodnutí bylo nálezem Ústavního soudu zrušeno.

⁶ Ve všech třech případech zrušených trestních rozhodnutí obecných soudů nálezem ÚS se jednalo ve sledovaném období pouze o procesní pochybení.

III. Exkurs (komparace domácí a zahraniční)

Z věcných důvodů lze předpokládat, že přípustný procesní postup obecného soudu poté, co jeho rozhodnutí zrušil ÚS svým nálesem, by měl být upraven zásadně v trestních řádech. To za předpokladu, že příslušné zákonné úpravy, vymezující kompetenci ÚS a dopadající na řízení před ústavními soudy, konkrétní kontrolu ústavnosti individuálních aktů aplikace práva obecnými soudy cestou ústavních stížností vůbec připouštějí. Z obou těchto hledisek proto nutno zkoumat situaci jak u nás, tak i v některých jiných státech.

ČSR

Podle zák. č. 162/1920 Sb., o ústavním soudu, „Československý ústavní soud z doby předmnichovské republiky byl pozoruhodný tím, že mu byla (na rozdíl od rakouského ústavního soudu) svěřena jediná, byť základní kompetence, charakteristická pro ústavní soudnictví, kontrola právních norem (zákonů a zákonných opatření). Československá úprava kontroly ústavnosti zákonů měla podle našeho názoru ve všech aspektech navrhovacího práva charakter kontroly abstraktní. Zcela evidentní byl tento charakter tam, kde ústavní soud rozhodoval na základě § 9 zákona o ústavním soudu na návrh zákonodárního sboru. Ovšem i tehdy, rozhodoval-li na návrh příslušného Nejvyššího soudu, šlo v důsledku procesní konstrukce navrhovaného práva, která zcela odtrhovala otázku ústavnosti od konkrétní právní věci, rovněž o abstraktní kontrolu...podstatný rys incidentní kontroly ústavnosti – souvislost s konkrétní právní věcí – byl zcela setřen. O evidentně abstraktní kontrolu pak šlo u opatření stálého výboru Národního shromáždění.“⁷

Jinak vyjádřeno, kompetence tehdejšího ústavního soudu a řízení před ním neumožňovaly užití institutu ústavní stížnosti jakožto instrumentu konkrétní (incidentní) kontroly ústavnosti. Následné problémy s tím spojené, které jsou předmětem tohoto článku, proto nevznikaly. Odpadá tedy potřeba analyzovat z tohoto hlediska i tehdy platný trestní řád.

ČSSR

Mrtvá litera: ustanovení čl. 92 ú. z. č. 143/1968 Sb., o československé federaci, i kdyby byla naplněna legislativně (čl. 100 cit. ú. z.) a prakticky, by měla z hlediska tématu tohoto článku v podstatě nulový dopad. Možnost ÚS tehdejší ČSSR

⁷ Blahož, J.: Vznik a počátky vývoje ústavního soudnictví (srovnávací pohled). Právník 134, 95, 5, s. 442.

rozhodovat o ochraně ústavou zaručených práv a svobod se podmiňovala skutečností, že tato práva a svobody byly porušeny rozhodnutím nebo jinými zásahy federálních orgánů, *neposkytuje-li zákon jinou soudní ochranu*. Za předpokladu, že by se federálními orgány rozuměly i orgány moci soudní (což je samo o sobě diskutabilní vzhledem k podmínce uvedené kurzívou) by to prakticky znamenalo, že jenom rozsudky NS ČSSR, jimiž rozhodoval o stížnosti pro porušení zákona ve smyslu Hl. XVII. tr. ř. a proti nimž nebyla další stížnost pro porušení zákona přípustná, by byly napadnutelné postupem podle čl. 92 cit. ústavního zákona. Záleželo by ovšem na konkrétní podobě zákonné úpravy předpokládané cit. čl. 100 ú. z. č. 143/1968 Sb., resp. v čl. 101 téhož zákona, pokud se jednalo o ústavní soudy republik. Zanedbatelný význam probírané právní úpravy je podtrhován ještě tou skutečností, že návrh na zahájení řízení podle čl. 92 cit. ú. z. nemohl podat sám občan (srov. čl. 93 odst. 1 písm. e) cit. ú. z. per arg. a contrario). Ten mohl dát pouze podnět k zahájení řízení, ale tím se toto řízení nezahajovalo (čl. 93 odst. 3 cit. ú. z.).

ČSFR

Od roku 1991 do září, resp. prosince 1992 platná právní úprava federálního a republikového ústavního soudnictví předpokládala institut ústavní stížnosti podané fyzickou osobou, s níž se pojí problematika, která je předmětem tohoto pojednání.

Podle ú. z. č. 91/1991 Sb., o Ústavním soudu ČSFR, rozhodoval tento orgán soudní moci o ústavních stížnostech v intencích jeho čl. 6 a čl. 8 odst. 3. Podrobnosti uvedeného typu řízení před ÚS federace stanovil zákon FS ČSFR č. 491/1991 Sb., o organizaci Ústavního soudu ČSFR a o řízení před ním, v Hl. II., odd. 4. V ust. § 63 odst. 2 písm. a) cit. zákona se ÚS ukládá, bylo-li vyhověno ústavní stížnosti, aby zrušil napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci, a to bez další úpravy postupu před obecným soudem, jehož rozsudek byl takto zrušen. Ani v té době platný trestní řád se danou problematiku nezabýval.

Zmocnění dané v čl. 20 ú. z. č. 91/1991 Sb. k tomu, že ústavní zákony ČNR a SNR mohou upravit ústavní soudnictví České a Slovenské republiky využila tehdy jen Slovenská republika. Stalo se tak ú. z. č. 7/1992 Sb., o Ústavním soude Slovenskej republiky, jakož i z. č. 8/1992 Sb., o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním. Účinnost obou zákonů byla stanovena na den 16. ledna 1992.

Ve smyslu čl. 4 odst. 1 cit. ústavního zákona rozhoduje ÚS o ústavních stížnostech proti pravomocným rozhodnutím...orgánů veřejné moci, tvrdí-li stěžovatel, že jimi byla porušena jeho základní práva a svobody zaručené ústavním zákonem SNR

a jestliže věc nepatří do působnosti ÚS ČSFR. Velmi zajímavým je v této návaznosti ustanovení odstavce 2 citovaného článku, kde se uvádí: „Rozhodnutím...podle odstavce 1 *není* rozhodnutím... soudu.“ Znamená to, že např. pravomocný rozsudek obecného soudu v trestní věci, vydaný soudem v SR nebo i v ČR, pokud se dotkne základních práv a svobod zaručených pouze ústavním zákonem SNR, nebylo možné napadati ústavní stížností ze strany fyzické osoby. V důsledku toho nemohly nastat situace, resp. problémy, o něž se jedná v tomto článku. Danému závěru koresponduje i ust. § 41 odst. 1 z. č. 8/1992 Sb., podle kterého se ústavní stížnost (návrh) odmítne, jestliže směřuje proti pravomocnému rozhodnutí soudu. Vzdor tehdejšímu právnímu stavu, který z povahy věci nemohl přinášet zmíněné problémy, pamatoval citovaný zákon na potřebu dalšího procesního postupu před příslušným orgánem, jehož pravomocné rozhodnutí bylo zrušeno rozsudkem ÚS SR (§ 43 odst. 2). Podle § 43 odst. 3 cit. zákona, jestliže senát ÚS zrušil napadené rozhodnutí, *jedná příslušný orgán dále ve věci. Přitom je právní názor ÚS pro tento orgán závazný.* Jedná se o konstrukci nepochybně velice inspirativní de lege ferenda i pro nás. S ohledem na popsaný právní stav též odpadá nutnost zkoumat platný trestní řád.

Slovenská republika (SR)

Již vyhlášením Ústavy SR (z 1. 9. 1992, č. 460/1992 Sb.) došlo s účinností od 1. 10. 1992 ke zrušení ú. z. č. 7/1992 Sb., o Ústavnóm súde Slovenskej republiky (čl. 155 odst. 3 Ústavy). Pokud se týká z. č. 8/1992 Sb., o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky a o konaní pred ním, ten byl zrušen ust. § 80 z. č. 38/1993 Z. z. SR, o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov, ve znění z. č. 293/1995 Z. z. SR. Za existence samostatné SR (od 1. 1. 1993) se proto její ústavní soudnictví opírá jednak o příslušná ustanovení Ústavy SR čl. 124–čl. 140) v podrobnostech potom avšak až s účinností od 15. 2. 1993, o citovaný zákon č. 38/1993 Z. z. SR, ve znění jeho rovněž citované novely z roku 1995 (účinnost 22. 12. 1995).

Nyní ve SR platná právní úprava řízení o ústavních stížnostech předpokládá, že ji může podle § 49 odst. 1 z. č. 38/1993 Z. z. SR podat fyzická nebo právnická osoba, která tvrdí, že pravomocným rozhodnutím orgánu uvedeného v čl. 127 Ústavy byla porušena její základní práva nebo svobody občanů, a jestliže o ochraně těchto práv a svobod nerozhoduje jiný soud. Přitom čl. 127 Ústavy SR vymezuje kompetenci ÚS SR ve věcech ústavních stížností takto: *Ústavní soud rozhoduje o stížnostech proti pravomocným rozhodnutím ústředních orgánů státní správy, místních orgánů státní správy a orgánů územní samosprávy, jimiž byla porušena základní práva a svobody občanů, jestliže o ochraně těchto práv a svobod ne-*

rozhoduje jiný soud. Z uvedeného se podává, že i nynější právní úprava dané problematiky ve SR zachovává věcnou kontinuitu s úpravou předchozí, vyplývající ze zrušených ú. z. č. 7/1992 Sb. a z. č. 8 ú 1992 Sb. Pro úplnost třeba dodat, že ani novela z. č. 38/1993 Z. z., tj. z. č. 293/1995 Z. z., na výše uvedeném právním stavu ničeho nemějí a ani nemůže, neboť stěžejní je v této souvislosti čl. 127 Ústavy SR, jehož se pouhý zákon nijak nedotýká. Znamená to tedy, že se de lege lata problémy, řešené v tomto článku v rámci České republiky, ve Slovenské republice nevyskytují, neboť tomu brání platná právní úprava. Logicky potom odpadá potřeba zkoumat z pohledu této problematiky i trestněprocesní úpravu SR.

Německo

Podle § 90 odst. 1 platného zákona o Spolkovém ústavním soudu (BVerfGG, 12. 12. 1985 /BGBl. I 2229, III 1 104–1) může každý podat tomuto orgánu ústavní stížnost, bylo-li veřejnou mocí porušeno jedno z jeho základních práv nebo jedno z jeho práv, obsažených v čl. 20 odst. 4, 33, 38, 101, 103 a 104 základního zákona (čl. 93 odst. 1 písm. 4a základního zákona). Ve smyslu odst. 2, věty prvé cit. § 90 je podmínkou podání ústavní stížnosti vyčerpání jiných právních prostředků. Právo napadati tímto způsobem i soudní rozhodnutí plyne z ust. § 94 odst. 3 cit. zákona. Vyhoví-li ústavní stížnosti proti některému rozhodnutí, zruší Spolkový ústavní soud toto rozhodnutí, v případech uvedených v § 90 odst. 2 věta první *odkáže věc zpět příslušnému soudu* (§ 95 odst. 2 cit. zákona). Možnost přikázat obecnému soudu, aby věc znovu projednal poté, co původní rozhodnutí ÚS na základě ústavní stížnosti zrušil, je přece jenom určitým relativně jasným vodítkem pro oba typy soudů. Něco na tento způsob by vyžadovala de lege ferenda i česká právní úprava, aby nebylo nutné hledat řešení v úvahách o analogii, kterou by takovýto odkaz činil nadbytečnou.

Přehlédneme-li platný trestní řád (StPP, Beck'sche Kurz-Kommentare, 41. Aufl. München 1993) nenacházíme speciálních ustanovení, jež by navazovala na § 95 odst. 2 zák. o Spolkovém ÚS. Obecný soud proto zřejmě v uvedených případech věc znovu projedná podle obecných ustanovení, tj. na základě přímé aplikace těch, která přicházejí v úvahu pro to které procesní stadium, v němž došlo ke zrušení rozhodnutí obecného soudu. Tento závěr potvrzuje i zjištění, že citovaný komentář se o žádném takovémto procesním postupu nezmiňuje ani ve vysvětlivkách (srov. s. 58).

Rakousko

Platná právní úprava působnosti a řízení před ÚS Rakouska (B-VerfG, VerfGG, BGBl. Nr. 127/1930, rep.: BGBl. Nr. 85/1953)⁸ připouští ústavní stížnosti (stížnosti pro porušení ústavně zaručených práv ve smyslu čl. 144 odst. 1 rakouské ústavy) jen proti rozhodnutím *správních* orgánů (§ 82 odst. 1, § 87 odst. 2 cit. zákona). Logicky by tedy otázky kladené v tomto článku vznikat neměly. Právní stav v Rakousku z uvedeného hlediska nicméně vykazuje určitá specifika.

Speciálně, pokud jde o právo na osobní svobodu, je toto konstituováno jakožto ústavně zaručené právo v samostatném ústavním zákonu na ochranu osobní svobody (PersFrG, BGBl 684/1988), jenž nabyl účinnosti 1. 1. 1991. Institucionální a procedurální aspekty této ochrany garantuje spolkový zákon o stížnosti pro porušení základního práva na osobní svobodu (GRBG, 864/1992),⁹ jenž se stal účinným 1. 1. 1993. Podle jeho § 1 odst. 1 může každý, kdo byl v tomto svém právu poškozen rozhodnutím nebo opatřením *trestního soudu*, podat k nejvyššímu soudu, po vyčerpání instančního postupu, stížnost. To neplatí, jedná-li se o uložení a výkon trestu odnětí svobody a ochranných opatření za soudně trestné činy (odst. 2 cit. ust.). Předmětné základní právo je takto chráněno zvláště, jde-li o vazbu, která byla uložena mimo účel tohoto opatření, byla-li nepřiměřeně dlouhá apod. O včas podané stížnosti rozhoduje NS ve tříčlenném senátu, v neveřejném zasedání, po slyšení generálního prokurátora, a to nálezem (§ 6 cit. zák.). Bylo-li stížnosti vyhověno, jsou soudy povinny za využití odpovídajících právních prostředků bezodkladně realizovat právní názor NS (§ 7 odst. 2 cit. zák.). Ustanovení § 10 tohoto zákona konečně stanoví, že v řízení o stížnostech na ochranu základního práva na osobní svobodu, nestanoví-li tento zákon jinak, se použijí přiměřeně ustanovení platného trestního řádu.

Stručně popsaná právní úprava je poměrně jednoduchá, přehledná a jasná, řešící bezzbytku i problémy, jež jsou předmětem tohoto článku. Jde ovšem o řešení omezené pouze na jedno ze základních práv, resp. svobod.

Francie

Jak francouzská ústava (ve znění revizí z let 1960, 1962 a 1963), tak i zákon o Ústavní radě (1958, 1959) svěčují do kompetence tohoto orgánu pouze preventivní abstraktní kontrolu ústavnosti. Otázky řešené v tomto článku proto nelze z hlediska francouzské úpravy i praxe vůbec klást.

⁸ Mayer, H.: Das österreichische Bundes-Verfassungsrecht. Wien, Manzsche Verlags- u. Universitätsbuchhandlung 1994, s. 321 a n., s. 599 a n.

⁹ Tamtéž, s. 11 (8/3), 109 (7/2).

Španělsko

O španělském ústavním soudnictví a jeho kompetencích pojednává ústava v článcích 159 až 165.¹⁰ Jak se dále uvádí: Kvantitativně nejdůležitější oblastí činnosti ÚS je pravděpodobně podávání ústavních stížností, tzn. žalob ze strany soukromých osob na ochranu jejich základních práv (čl. 53 odst. 2 ústavy)...každý občan je oprávněn domáhat se ochrany základních práv před řádným (obecným) soudem a poté návazně i cestou ústavní stížnosti před ÚS...Z čl. 44 zákona o ÚS plyne zjištění, že ústavní stížností lze napadat výroky odborného (obecného) soudnictví...V každém případě představuje normální cestu ochrany občana, pokud jde o jeho základní práva, před konáním nebo opomenutím kteréhokoliv subjektu státní moci ústavní stížnost. Bohužel, citovaný pramen blíže nerozebírá procesní aspekty této ústavněprávní ochrany, zejména pak otázky dalšího procesního postupu obecných soudů poté, co jejich rozhodnutí bylo účinně napadeno ústavní stížností.

Shrneme-li celkově poznatky z části III. tohoto pojednání, můžeme konstatovat:

- z hlediska **vertikální** komparace („domácí“) nenabízí žádná z probraných právních úprav možné řešení daného problému, neboť ten vzniknout *de iure* buď vůbec nemohl (ČSR, SR v rámci federace), anebo sice vzniknout mohl, ale zákon jej neřešil (ČSFR), nebo šlo konečně o úpravu co do jejího významu zanedbatelnou (ČSSR), nicméně legislativně technicky by bylo možné čerpat z úpravy slovenské (§ 43 odst. 3 z. č. 8/1992 Sb.,
- z hlediska **horizontální** komparace zahraniční se jeví jako nejinspirativnější úprava německá, legislativně technicky úprava rakouská (§ 7 odst. 2 GRBG 864/1992).

IV. Shrnutí problematiky de lege lata a doporučení de lege ferenda

V návaznosti na obsah předchozích částí tohoto sdělení lze konstatovat, že obecný soud za situace, kdy jeho pravomocné rozhodnutí ve věci zrušil svým nálezem ÚS a kdy tu *neexistuje* potřeba, resp. nutnost dalšího řízení a rozhodnutí ve věci, se může *de lege lata* opírat analogicky o příslušná ustanovení trestního řádu o zastavení trestního stíhání z důvodů jeho nepřipustnosti (§ 11tr. ř.), ať už se jedná o řízení a skončení věci tímto způsobem na I. či II. stupni (řízení a rozhodnutí

¹⁰ Údaje o španělské úpravě jsou čerpány z: Pina, L. (red.): Spanisches Verfassungsrecht. Heidelberg, C.F. Müller Juristische Verlag 1993. s. 43, 71, 87, 160.

prvého typu /viz část I./1.). Zmíněná analogia legis je přípustná, neboť nejde pro smyslu takto aplikovaného zákonného ustanovení a je ve prospěch obviněného.

Pokud naopak *existuje* potřeba dalšího řízení a rozhodnutí ve věci, může obecný soud de lege lata zvažovat varianty uvedené pod č. 2. části I. (A,B,C), které se rovněž opírají o analogii legis, dokonce i juris, avšak analogii nepřipustnou (zejm. HI. XVII. a HI. XVIII. tr. ř.).

Vzhledem k těmto možnostem de lege lata, ukazuje se de lege ferenda nutnost přijmout výslovnou úpravu procesního postupu obecného soudu pro oba typy jeho řízení a rozhodování tak, aby nevznikaly pochybnosti jak dále v konkrétní trestní věci, v níž ÚS svým nálezem zrušil pravomocné meritorní rozhodnutí (rozsudek, usnesení). V tomto směru je možné předestřít např. takovéto návrhy.

1. Postup a rozhodnutí **prvého typu** – zastavení trestního stíhání pro nepřipustnost:

V těchto případech, i kdyby se obecný soud mohl opřít byť jen analogicky o konkrétní důvod zastavení uvedený v § 11 odst. 1 tr. ř., jako tomu bylo např. ve věci IV. ÚS 81/95, by bylo nutné rozšířit jejich výčet o písmeno i), aby se i takovéto analogie nemusel obecný soud dovolávat. Bylo by možné uvažovat např. o takovéto formulaci § 11:

(1) Trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno,

i) zrušil-li Ústavní soud svým nálezem pravomocné rozhodnutí soudu ve věci, jestliže v dalším řízení nelze z povahy věci pokračovat.

Takovéto „sběrné“ ustanovení by pokrývalo případy zrušení rozhodnutí obecných soudů z důvodů, které uvádí nález ÚS, bez ohledu na fakt, zda jim odpovídá či neodpovídá některý z doposud uvedených důvodů zastavení trestního stíhání v písmenech a)–ch), aplikovaných jen analogicky. Právě zavedením písmene i) by potřeba takovéto analogie odpadla.

2. Postup a rozhodnutí **druhého typu** – pokračování v dalším řízení a rozhodnutí ve věci:

V důsledku nemožnosti procesních postupů obecných soudů I., II. či III. stupně de lege lata cestou analogie, třeba přijmout takovou právní úpravu, která by zmíněné soudy jednoznačně orientovala v dané problematice. De lege ferenda by proto měl být z. č. 182/1993 Sb., o ÚS novelizován způsobem podobným, jaký nabízí platná německá úprava (§ 95 odst. 2 v části III.

tohoto sdělení cit. zákona), resp. jako svého času právní úprava slovenská (§ 43 odst. 3 z. č. 8/1992 Sb., uzpůsobená pro přezkum soudních rozhodnutí), popř. rakouská (§ 7 odst. 2 GRBG 864/1992).

Novela by tedy měla *Ústavnímu soudu rozšířit jeho oprávnění v § 82 odst. 3 písm. a) takto:*

a) zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci a přikáže mu věc k dalšímu jednání podle obecných ustanovení, vyžaduje-li to její povaha. Právní názor ÚS vyslovený v nálezku je pro tento orgán závazný. Jeho povinností je vyjádřit ho v novém rozhodnutí za využití právních prostředků, které mu dává k dispozici procesní právní předpis.

Nakolik byla z dalšího „používání“ vyloučena cesta analogické aplikace zejm. ustanovení HI. XVII. a XVIII. tr. ř., natolik by nemuselo být od věci naopak navrhnout pro postupy druhého typu, jako alternativu k postupům uvedeným v předchozím odstavci, řešení za využití přímé aplikace ustanovení o stížnosti pro porušení zákona (alt.: dovolání de lege ferenda v tr. ř.).

Taková úprava by mohla *Ústavnímu soudu ponechat jen právo ve smyslu § 82 odst. 2 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb., o ÚS a další jeho právo, dosud formulované v odstavci 3 písm. a) cit. ustanovení, modifikovat takto:*

a) výrok podle odstavce 2 písm. a) tohoto ustanovení se nedotýká právní moci rozhodnutí o něm jde, je ale důvodem pro podání stížnosti pro porušení zákona (alt.: dovolání).¹¹

Podobnost tohoto navrhovaného řešení s ustanovením § 71 odst. 1 citovaného zákona není vůbec náhodná. Třeba ovšem uznat, že takovéto řešení v sobě skrývá nebezpečí přetřetí NS, což by hovořilo spíše proti němu.

Konečně by bylo možné zvažovat změny v samotném trestním řádu, konkrétně v jednotlivých hlavách č. XI.–XVIII., které by umožnily obecným soudům toho kterého stupně, jímž bylo zrušeno meritorní pravomocné rozhodnutí nálezem ÚS, dále jednat a rozhodovat ve věci (pokračovat v příslušném trestním stíhání). K tomu by bylo možné případně využít i v současné době připravovanou novelu trestního

¹¹ Srov., byť s určitými výhradami, řešení uvedené in op. cit. sub 10), s. 472.

řádu (MS ČR č. j. 865/96 – L, 13. 8. 1996). Od konkrétnějších legislativních návrhů tohoto typu zde upouštím pro stávající rozsah článku.

SHRNUTÍ

Článek se zaměřuje na procesní hraniční problematiku, objevující se v praxi Ústavního soudu ČR a zejména obecných soudů, jež rozhodují v trestních věcech. Vlastním předmětem sdělení je otázka dalšího procesního postupu obecného soudu (I., I., III. stupně) poté, co ÚS zrušil jeho meritorní pravomocné rozhodnutí v trestní věci svým nálezem v řízení o ústavní stížnosti. Povinností obecného soudu v takovýchto případech je vždy rozhodnout o skončení věci. V zásadě mohou nastat dvě typické situace: 1. potřeba pokračovat v trestním řízení a toto zastavit pro jeho nepřípustnost, 2. potřeba pokračovat v trestním řízení a rozhodnout ve věci. Vzhledem k tomu, že platná trestněprocesní úprava na takovéto situace přímo nepamatuje, hledá se řešení v případné analogii legis či juris. Rozebrány jsou některé konkrétní kauzy z praxe ÚS, provedeno je též určité vertikální i horizontální srovnání odpovídajících právních úprav. V závěru jsou shrnuty úvahy *de lege ferenda*, které vyúsťují v doporučení procesní postupy obecných soudů za uvedených situací pozitivně právně upravit.